

Literatura

Jihlava v mluvě pramenů

Naše historická produkce se může v posledních desetiletích pochlubit řadou cenných prací. Jde však většinou o knihy a články, určené pouze úzkému okruhu historiků - odborníků. Má-li však historie být živá, nemůže být omezena na tento úzký okruh. Aby byli uspokojeni zájemci o dějiny a aby byli získáni další milovníci dějin, je nutno vedle odborných prací psát a vydávat publikace charakteru popularisujícího.

Občas se setkáme s určitým podceňováním takových publikací. Je to způsobeno pravděpodobně tím, že je často psali autoři, kteří odborně nestáli příliš vysoko, takže byly vydávány knihy nevalné úrovně. Skutečně dobrá popularisující práce může být dílem pracnějším a obtížnějším, než leckterá odborná monografie. Musí být psána autorem, který látku bezpečně ovládá a má současně i jemný smysl pro takový způsob jejího zpracování, aby kniha neunavovala, přitom však jasně ukazovala základní linie historického vývoje.

Prohlédneme-li novou publikaci Františka Hoffmanna Listy a obrazy z minulosti Jihlavy, Havlíčkův Brod, Krajské nakladatelství, 1958, 169 stran, zjistíme, že těmto požadavkům plně vyhovuje. Nejde zde ovšem o souvislý výklad, nýbrž o výběr úryvků z pramenů, objasňujících dějiny Jihlavy od jejího počátku až do konce 16. století. Sestavení takového souboru pramenných zpráv není ovšem snadnou záležitostí. Perfektní znalost literatury i pramenů umožnily však Hoffmannovi shro-

mážit na nevelkém rozsahu to nejdůležitější a nejzajímavější. Jestliže čtenář přečte celou knihu jedním dechem, není to způsobeno jen tím, že není obsáhlá. Strídají se témata, střídají se druhy pramenů. Vedle kapitol o lidech a ďáblech nebo o požárech v Jihlavě najdeme zprávu o jihlavské soukenické kompanii a o průběhu událostí z roku 1547. A tak je koncipována celá kniha: přitažlivé vede k důležitému. Snad jen některé články jihlavského městského i horního práva budou pro velkou většinu čtenářů málo pochopitelné, především článek č. 102 o rozměrování důlních polí, jehož smysl bude sotva jasný pro toho, kdo se dějinami hornictví nezabýval, i když jsou německé termíny přeloženy v poznámkách do češtiny.

Ovšem, texty samy by přece jen nestačily. Páteř publikace tvoří Hoffmannovy spojovací výklady. Jsou psány čistou, přitom však poněkud archaisující češtinou, takže tvoří s překladem pramenů jednotný celek. Jestliže úryvky pramenů přibližují čtenáři způsob života středověkého města, stručné spojovací výklady podávají v kostce přehled dějin Jihlavy až do třicetileté války a naznačují i některé tendence dějin národních a všeobecných. Pokud se v textech objeví některé zastaralé termíny nebo narážky, které nechápeme bez znalosti širších souvislostí, najdeme vysvětlení v poznámkách na konci knihy. Jen vyhledávání těchto poznámek je někdy poněkud obtížné. Mohly snad přece jen být očíslovány průběžně: čtenář většinou vnímá pouze nadpis každé kapitoly a neuvědomí si vždy, zda čte druhý nebo třetí oddíl knihy. Cenné je

i to, že v poznámkách najdeme i přehledy literatury o dějinách města a jednotlivých problémech. Věcné vysvětlivky jsou přesné.

Předností má tedy kniha mnoho. Ačkoliv lví podíl na tomto výsledku připadá F. Hoffmannovi, nelze opomenout ani jeho spolupracovníky. F. Marek stylově přeložil do češtiny úryvky z německé básně o počátcích Jihlavy a z latinské pochvalné básně o Jihlavě z počátku 15. století, a Gustav Krum obohatil knihu zdařilými ilustracemi. Třetím významným spolupracovníkem je Krajské nakladatelství v Havlíčkově Brodě, které znovu ukazuje, jak dobré výsledky přináší dobrá vůle a iniciativa. Při četbě knihy člověk cítí, že byla psána s láskou k dějinám a s láskou k městu, jehož dějinám je věnována. Věřím, že dokáže tuto lásku vzbudit i u všech čtenářů. J . M e z n í k

HYNEK BULÍN, Nejstarší kodifikace procesního práva v Čechách. (Poznámky ke IV. knize horního zákoníku Václava II.), Právně-historické studie II., 1956, 85n.

Jádro Bulínovy práce je věnováno problémům, které k dějinám Jihlavska nemají užšího vztahu. Připomeneme jen některé otázky souvisící s jihlavským právem, kterých se dotkl. Bulín se obrací v některých problémech proti A. Zychovi. Vytýká mu přeceňování jihlavského práva proti hornímu zákoníku Václava II. a reviduje některé dosavadní názory o platnosti a užívání tohoto zákoníku. Jeho vývody nejsou však prozatím založeny na pramenech vyjadřujících právní praxi, nýbrž jen na rozboru právní normy, o níž nadto není jisto, zdali a jakým způsobem byla uvedena do právního života. Toto stanovisko se projevuje i v hodnocení privilegií. Autor přecenil privilegium Karlovo z r. 1345, jež potvrzuje vrchní pravomoc jihlavského soudu ve věcech horních, tvrzením, že význam Jihlavy opět vzrostl jeho vydáním, ač toto privilegium asi jen uznalo skutečný stav. Ani Jiříkův zásah z r. 1467 neměl tak jednoznačné následky, jak je formuluje autor (str. 122). Na otázku po skutečném vývoji horního práva u nás, zejména platnosti horního zákoníku Václavova a jeho poměru k jihlavskému právu může dát odpověď jen konkrétní podrobné studium zachovaných nálezů a jiných pramenů právní praxe. F . H o f f m a n n

JAROSLAV DŘÍMAL, Brněnské městské knihy, právo a listiny za písaře Jana z Gelnhausen, Sborník archivních prací VIII., 1958, 109—129.

V práci věnované osobnosti, která se význačným způsobem zapsala i do dějin Jihlavy, autor znovu přezkoumal Gelnhausenovo působení v Brně. Výsledkem jeho studie je nejen spolehlivější a úplnější poznání činnosti slavného notáře v tomto městě, ale i nové významné poznatky pro městské dějiny brněnské a všeobecné dějiny kulturní a právní. Pro Jihlavu bezprostředně přináší studie kromě přehledu zpráv o jeho působení přímo v Jihlavě zejména nový rozbor údajů o posledních letech jeho brněnského pobytu, kdy opustil službu v brněnské městské kanceláři a chystal se k odchodu do Jihlavy. Autor bezpečně určuje Jana z Gelnhausenu za autora právní pomůcky brněnského původu zvané Manipulus a klade znovu otázku autorství téhož notáře u druhé redakce Manipulu, rozšířené o jihlavské nálezy. Dřímalovala studie přímo vybízí, aby se na ni navázalo novým zpracováním životních osudů a díla Jana z Gelnhausen v Jihlavě, kam se odebral z Brna.

F . H o f f m a n n

PETER RATKOŠ, Príspevok k dejinám banského práva a baníctva na Slovensku, Bratislava 1951.

Pro osvětlení vývoje a rozsahu uplatnění českého horního práva má velký význam poznání horního práva slovenského. Vracíme se proto ke starší práci P. Ratkoše, která se zejména v úvodní kapitole o hornictví a horním právu do konce 15. stol. zabývá i vlivy českého horního práva na slovenská města, zvláště pak vztahem Jihlavy a Banské Štiavnice.

Proti základní práci A. Zychy Ratkoš vliv jihlavského práva na slovenská horní města omezuje a posunuje jej do 15. století. Jihlavské horní právo prý nebylo převzato v Banské Štiavnici ve 13. stol. za krále Bély IV., jak se praví v nejstarším zachovaném znění práva banskoštiavnického, ani počátkem 14. stol., jak tvrdil Zycha, nýbrž teprve počátkem století 15. V Banské Štiavnici platilo obyčejové právo, přinesené německými kolonisty a doplněné některými domácími prvky, které bylo kodifikováno již někdy v polovině 13. stol. a v r. 1255 převzato

Banskou Bystricí, později pak i dalšími městy.

Ratkoš nepodává dostačujících důkazů o sepsání místního horního práva ve Štiavnicí v polovině 13. stol. Při známých potížích se sepsáním i ve Freibergu by bylo třeba tuto otázku podrobněji osvětlit. Zejména však je třeba si položit otázku, proč by Banská Štiavnica dostávala počátkem 15. stol. jihlavské právo v podobě listiny B, jestliže již více než 100 let předtím, v r. 1327, dostala nedaleká Kremnice dokonalejší horní právo podle horního zákoníku Václava II.

P. Ratkoš v této části své práce nepracoval hlouběji s původními prameny a sám poznamenává, že vztah Jihlavy a Banské Štiavnice si vyžádá podrobnějšího přezkoumání. Přesto, že autor sotva uhájí své pojetí naznačených otázek, je třeba uvítat tento příspěvek ze slovenské strany k nejstarším vztahům našeho kraje ke slovenské horní oblasti.

F. H o f f m a n n

JIRŇÍ KEJŘ v knize Právní život v husitské Kutné Hoře, Praha 1958, zabývá se v jedné z kapitol osudy kutnohorských uprchlíků po dobytí Kutné Hory Žižkou počátkem r. 1422 připomíná i uprchlíky, kteří se uchýlili do Jihlavy (str. 147—151). Použil výpisků O. Lemingera ze III. městské knihy (různých zápisů, nikoliv knihy testamentů). Jak autor uvádí bude třeba otázku odběhlých měšťanů po podrobnějším archivním průzkumu podrobit novému zpracování. Totéž platí o uprchlících z býv. Německého Brodu a z Čáslavě, o nichž jsou v jihlavských městských knihách III., III. A a IV. rovněž četné zápisy.

JAROSLAV KADLEC ve studiu Oldřich Kříž z Telče, Listy filologické IV. (LXXIX.), 1956, str. 91—102, 234—238, podává hutný přehled díla této zajímavé osobnosti. Popis literární pozůstalosti Křížovy, uložené z největší části mezi rukopisy pražské universitní knihovny, autor vůči starším pracím rozšířil na 29 rukopisů. Rovněž dosud známá data o Křížově životě a působení jsou ve studiu doplněna a zpřesněna. Proti Marešovi, který kladl Křížovo narození k letům 1405—1406, posunuje Kadlec přesvědčivě toto datum do let 1435—1440. Kříž, který byl přívržencem stra-

ny katolické, prošel za studií i za svého učitelského a duchovního působení řadou míst. Životní dráhu skončil v klášteře augustiniánských kanovníků v Třeboni, kde pobýval od konce 70. let 15. století. Třeboňský klášter byl tehdy důležitým kulturním střediskem. Z významnějších osob, které tam tehdy působily, nás zajímá Jan z Dačic, Jan z Tišnova, Václav z Třeště, Jiří z Jemnice a Oldřich, syn telečského ševce Čepa. Tam také Kříž zemřel v r. 1504.

Ve velké pozůstalosti bylo obtížné určit vlastní dílo Křížovo. Autor nevyklučuje, že mezi Křížovými opisy jsou snad i další jeho vlastní práce. Nejpočetnější jsou Křížovy práce theologické, z nichž je třeba se zmínit alespoň o jeho polemických glosách k opisu Rokycanova traktátu proti odpadlickým učencům. Kromě drobností historických je Kříž patrně i autorem řady světských a duchovních písní. Z velkého množství textů, Křížem opsaných, zaslouží pozornosti převažující tematika historická, mezi ní pak zejména opisy týkající se hnutí husitského, sněmu basilejského a kompaktát. Křížova sbírka opisů v tomto ohledu zachycuje téměř všechnu soudobou literární produkci. Pro dějiny české literatury mají značný význam Křížovy opisy sbírek písní, básní a přísloví, děl rétorických a jiných. Opisy jsou velmi přesné, což jim dodává zvláštní ceny. Kříž se však zasloužil o dochování mnohých rukopisů i svou činností sběratelskou, jíž nashromáždil jejich obsáhlou sbírku. Podařilo se mu získat i některé originály děl. Soupis jeho knihovny není však možno prozatím rekonstruovati. Právem autor oceňuje Křížovy zásluhy o českou literaturu, historii a vzdělanost vůbec, nazývá je jeho spisy „jakousi encyklopedií odpovídající duchu 15. století“.

F. H o f f m a n n

JAROSLAV MAREK, Žďár v patnáctém století. (Složení obyvatelstva poddanského městečka), ČMM 77, 1958 28n.

Skrovné znalosti o vnitřní skladbě a poměrech našich poddanských měst a městeček rozmnožil J. Marek studií o Žďáru v 15. století. Jejím základem jsou tři vzácné žďárské urbáře z 15. století. Podle různých koeficientů vypočítává Marek obyvatelstvo Žďáru na 484—721 lidí. Zjišťuje pohyb obyvatelstva mezi městem

a venkovem, a soudí, že celkem město rostlo na úkor venkova. Poměry ve Žďáru nasvědčují rozkvětu měst v době po revolučním období husitském. Co do pozemkové držby nebylo mezi městským obyvatelstvem velkých usedlostí. Ve srovnání s vesnicemi bylo ve městečku větší rozdrobení půdy. Odtud autor omezuje platnost these o podobnosti společenské struktury městeček s vesnicemi. Majetkové rozvrstvení zjišťuje autor podle výše úroku. Bylo celkem příznivější než rozdělení půdy a zřejmě na tom bylo do značné míry neodvislé. Ve vsích byly majetkové poměry vyrovnanější než v městečku. Po dynamické stránce se projevovala od počátku do poloviny 15. stol. tendence k sociálnímu vyrovnání uvnitř městečka i mezi městečkem a vesnicemi, později pak opět všeobecný růst rozdílů. K poznání řemesel urbáře neskýtají dostatečných dat. Velká většina řemeslníků provozovala i zemědělství. Ve Žďáře bylo jen „existenční minimum živností“. Celkem se situace řemesel zhoršovala. Překvapuje velký počet krčem. Příjem vrchnosti z městečka byl v 15. století stabilní, což nasvědčuje tomu, že poddanské povinnosti se nezvyšovaly. Od dob Mendlových se studie tohoto druhu omezují na statistické rozbory a proměny sociální a hospodářské struktury. Pokud pak samy těmito strukturálními rozbory nepodávají vysvětlení společenských krisí a jiných sociálních a hospodářských jevů, ulpívají ve skutečnosti na popise, aniž by společenské proměny vysvětlovaly. Ač i tak poskytují tyto studie cenné poznatky, naskýtá se otázka, zdali se mají i nadále izolovat od tzv. historických událostí, které často naráz proměňovaly poměry ve městě i na venkově (války, mory, požáry apod.). V některých případech by se tím jednodušeji vysvětlily různé proměny nebo naopak by vznikaly otázky, z jakých příčin se dostalo město na dřívější úroveň, ač prošlo např. těžkými zkouškami válečnými. U Žďáru by to znamenalo vzít v úvahu zejména léta revolučního hnutí husitského, neklidné období porevoluční a boje za vlády Jiřího z Poděbrad. Při rozdílnosti podmínek ve středověku i v útvarech podobných si rozsahem a teritoriálně blízkých by patrně takovéto pokusy o vysvětlení proměn sociální struktury měly nejméně takový význam jako konfrontace dílčích výsledků nezbytně omezené

platností s obecným vývojem. Tato poznámka o metodickém postupu, který musí být teprve vyzkoušen, nikterak nesnižuje hodnotu Markovy studie, která je cenná tím, že je založena na pramenném materiálu ke zkoumaným otázkám téměř nevyužitým, jakož i metodicky jemným a obezřelým postupem i šíří otázek, jichž se dotýká.

F. H o f f m a n n

JOSEF JANÁČEK, Příspěvek k otázce kupeckého zisku v 16. století, ČsČH V., 1957, 276—289.

Josef Janáček, který použil tři zachovaných jihlavských kupeckých knih z poloviny 16. stol. ke studii o jihlavském obchodu v minulém ročníku tohoto Sborníku, vytěžil z těchto knih další práci užšího zaměření o kupeckém zisku. Zjišťuje, že jihlavský velkoobchodník Leb vynakládal při exportu klobouků do Krakova 80 proc. na nákupní ceny a necelých 8 proc. na režii, takže zisk o něco převyšoval 12 proc. Ve srovnání např. se Starým Městem Pražským byl tento zisk nízký a byl rubem jinak skvělého jihlavského exportu klobouků a suken do Polska a do jihovýchodní Evropy. Souvislosti výše zisku velkoobchodníků s poměry výrobců, které autor naznačuje, i jiné dotčené problémy širšího dosahu bude třeba ověřit studiem dalších pramenů.

F. H o f f m a n n

FRANTIŠEK KAVKA, Český a slovenský obchod s textilními výrobky v rumunských zemích (do poloviny 17. století), Sborník historický V., 1957, 113—174.

Kavkova práce, která je výsledkem studijního zájezdu do rumunských archivů, přináší mnoho nových poznatků, které nejen obohacují naše znalosti o obchodních stycích se starým Sedmihradskem, Valašskem a Moldavskem, ale v mnohém také o hospodářských poměrech u nás. Zcela mimořádný význam má pak Kavkova práce pro Jihlavu, neboť pro ni objevila prameny, jež potvrzují neobyčejný rozsah její soukenické a kloboučnické výroby i jejího velkoobchodu a exportu v 16. a 17. stol.

České sukno se objevovalo v Sedmihradech, Valašsku a Moldavsku pravděpodobně již od poloviny 14. století. Snad v tom lze tušit i sukno jihlavské, jehož export je v této době potvrzen domácími prameny do prostředkujících

obchodních středisek v Uhrách a Rakousku. Po ojedinělých zprávách o českém a jihlavském suknu v 15. stol. a několika významnějších zmínkách z valašského Brašova z počátku 16. stol. našel autor (o několik desetiletí mladší) bohatý protějšek tří jihlavských kupeckých knih a jiných pramenů o soukenictví, kloboučnictví a obchodu v poměrně dobře zachovaných celních rejstřících tzv. třicátku v Kluži. Z nich se dovídáme o plně dosud netušených, podle soudobých měřítek obrovských množstvích jihlavských klobouků a sukna, exportovaných do Sedmíhrad v 16. a v 17. stol. ještě hluboko do let třicetileté války. Klobouků, jejichž vývoz rokem 1618 přestal, bylo vyvezeno za léta 1599—1618 340.000 a sukna v letech 1599—1636 - s mezerami způsobenými válečnými událostmi - 174.000 metrů.

Tyto vskutku nové prameny dovolují sledovat kromě rozsahu jihlavského exportu, který šel především přes Vídeň, také druhy a ceny jihlavského sukna a klobouků. Autor se pokusil stanovit i podíl tohoto exportu v celkové jihlavské výrobě. Export sukna do Kluže v letech 1599—1615 vypočítává na 7 proc. celkové výrobní kapacity jihlavské, kterou stanoví na 32.000 postavů (=30 loktů=17,7 m) příp. polovinu tj. 16.000 postavů. Skepse autorova k údajům o počtu soukeníků v Leupoldově kronice, z níž při výpočtu vyšel, je sice vysvětlitelná při zkušenostech s jinými kronikáři, avšak snížení Leupoldova průměru 400 soukeníků na polovinu je přehnané. Počet soukeníků zjistitelný z různých jihlavských rejstříků se vskutku blíží číslům Leupoldovým a tak celková výroba v Jihlavě byla asi vyšší než předpokládá Kavka. Tuto a jiné otázky bude možno řešit jen novým zpracováním jihlavského a dalšího materiálu a revisí dnes již zastaralé práce Wernerovy (nikoliv Weberovy, str. 152).

Ve světle nových pramenů Kavkových se jeví v jiném světle i některé zásadní otázky našich hospodářských dějin, které byly nammnoze ovlivněny studiem jen pražského nebo jinak teritoriálně omezeného materiálu. Jde zejména o rozsah výroby, poměr výroby a obchodu, význam exportu a zejména obchodních styků s evropským jihovýchodem a o celkové poměry v našich městech v předbělohorském století. Také řada jiných poznatků vede k názoru,

že nejen Jihlava, nýbrž i jiná města moravská a snad i česká prožívala i ve 2. polovině 16. stol. až do třicetileté války své velké století.

Vrátíme-li se závěrem ještě k Jihlavě, potvrzuje Kavkova práce znovu význam jejích zachovalých kupeckých knih, oceněný již i jinými autory, ale i mimořádný význam tohoto období v jejích dějinách. F. Hoffmann

Příspěvek k ohlasu Velké francouzské revoluce na Vysočině

Pronikání a působení francouzského revolučního myšlení na Vysočině patří mezi nejneznámější a nejzanedbávanější otázky v historickém vývoji našeho kraje, ačkoli právě Vysočina je pro tuto problematiku oblastí vskutku klasickou. Nejde jen o známou helvetskou rebelii na Novoměstsku z let 1795—97, jež jako jediné sociální a náboženské povstání selského lidu v českých zemích, vzniklé pod bezprostředním vlivem francouzské revoluce, je vrcholem ohlasu francouzské buržoasní revoluce nejen na Vysočině, ale do jisté míry i v měřítku celonárodním, ale o celou řadu událostí méně efektních a důsažných. Teprve jejich sklad vytváří na Vysočině pozoruhodně silné a mnohotvárné revoluční hnutí od pokusu o organizaci jakobínského klubu v Dunajovicích a Horních Mikulovicích r. 1794¹ přes frankofilskou agitaci jihlavské inteligence a řemeslníků r. 1813² až po výrazné stopy francouzského revolučního myšlení v politické výzbroji posledního selského povstání na Moravě z roku 1821.³

Ukázku, jak se promítalo francouzské revoluční myšlení a jeho podněty do sociálního uvědomění poddaného lidu na Vysočině a jak zasahovalo do ideového třídění moravské osvícenské inteligence a jejích snah o změnu poddanských poměrů podává M i c h a e l V a ň á č e k v článku Obdivovatelé Velké francouzské revoluce mezi kněžstvem na Znojemsku (Vlastivědný věstník moravský XIII/1958, č. 4, 232 ad). Zkoumá v něm vystoupení kaplana v Lukově Josefa Langa, který na Nový rok 1803 vyhlásil z kazatelny falešnou zprávu o zrušení roboty a sesazení panských úředníků a ve spojení s dalšími pokrokovými knězi, vyšlými z ohniska pokrokových idejí v olo-

mouckém semináři, bitovským kooperátorem Jakubem Böhmem, farářem v Horní Slatině Jakubem Čermákem, jaroměřickým kaplanem Suchánkem a kaplanem ve Frýdku Pavlem Prutkem pokoušel se o soustavné šíření jakobínských idejí na Moravě a směřoval dokonce až k rozničení selského povstání po celé zemi. Vyšetřování této revoluční epizody ukázalo, že skupina katolických kněží, vedená Langem, čerpala ideovou výzbroj své revoluční aktivity jednak z Kanta, jednak z francouzských encyklopedistů a osvícenských materialistů Rousseaua, Voltaira a Montesquieua. Jejich revoluční korespondence už od roku 1792 prokazuje překvapivou myšlenkovou a politickou vyzrálou někdejších posluchačů Dobrovského, pro jehož politické myšlení nejsou revoluční názory Langa a jeho druhů bez významu, neboť odkazy na přednášky Dobrovského a na svobodu názoru a myšlení, šířenou v jeho semináři, nejsou zdaleka jen pokusem svalit zodpovědnost ze žáků na učitele, ale spíše svědectvím, do jaké míry přístup k novým myšlenkovým proudům, jaký vytvářel ve svém ovzduší Dobrovský, přímo podmiňuje ráz a směr revolučních názorů pokrokových kněží. Jejich revoluční korespondence dospívá k revolučním požadavkům velmi vyspělým, jako je zrušení roboty, nutnost revoluce v přírodě i ve společnosti, republikánství, jakobínství, odpor proti celibátu a zpovědnímu tajemství, antimilitarismus, svoboda myšlení, oprávněnost sebevraždy. Právě v této souvislosti je zajímavé, že Kantovo dílo O náboženství v mezích rozumu, z něhož Böhme vycházel při schvalování sebevraždy, předčítal a doporučoval seminaristům sám Dobrovský.

Vanáček hodnotí celé toto hnutí jako přímý pendant helvetské rebelie a ukazuje do jaké míry úloha pokrokové inteligence jako inspirátorky revolučních pokusů na Vysočině je charakteristickým znakem všech snah o revoluční řešení myšlenkových a sociálních požadavků pod vlivem francouzským; zároveň rozmnožuje ohnisko revolučního napětí na Vysočině na přelomu 18. a 19. století — Žďársko, Jimramovsko a Novoměstsko — o oblast mezi Moravskými Budějovicemi a Znojmem. Je ovšem problematické, řádlí autor nejen nepodařenou akci Langovu, ale i celé hnutí pokrokových kněží ke Znojemsku, přiznává-li sám bezprostřední souvislost jejich snah s pronikáním revolučních idejí na Vysočinu a

zejména s centrem jejich politického působení na Žďársku. Celé hnutí naopak plně zapadá do regionu Vysočiny, resp. její moravské části, nejen teritoriálně, t. j. územní a hospodářskou souvislostí s oblastí, v níž se působení Velké francouzské revoluce koncentrovalo, ale i po stránce myšlenkové, náboženské a sociální. Uvažme, že v obou oblastech Vysočiny se setkáváme s šířením revolučního myšlení mezi osvíceným klerem zejména protestantským, ale i katolickým a že se v něm příznačně prostupuje nespokojenost náboženská, resp. proticírkevní tendence, s požadavky sociálními; tak je tomu v helvetské rebelii, to se ozývá i v akci lukovské. Proto měl autor začlenit celou otázku daleko spíše na Vysočinu než na Znojemsko, které přece jen spadá více na Moravu jižní než západní.

V souvislosti s otázkou hlavních nositelů jakobínských idejí na západní Moravě mezi pokrokovým kněžstvem postrádáme v příliš stručném a spíše náznakovém než vyčerpávajícím článku Vanáčkově širší začlenění zkoumaných událostí do celkové problematiky, jakými cestami pronikaly k nám jakobínské myšlenky. Víme-li, že jakobínské podněty k nám přinášeli protestantští pastoři ze Slovenska a z Uher jako přímý vliv jakobínského povstání Martinovicsova z r. 1794, že tito pastoři byli povoláváni po vydání tolerančního patentu především do helvetských sborů na Vysočině a že se významně uplatnili právě v helvetské rebelii, lze předpokládat, že vliv jakobínské ideologie prostřednictvím maďarským se mohl projevit i v tomto případě. Nejen proto, že jde o oblast ležící přímo na trati, jakou uherští revoluční pastoři přicházeli na Vysočinu, ale také proto, že při proticírkevním a protidogmatickém zaměření katolických kněží Langova typu je možno předpokládat jejich styk s evangelickými nositeli uherského jakobínství a snazší recepci jakobínské ideologie vůbec, kterou nelze beze zbytku vyložit jen vlivem olomouckého semináře. Převážně popisný charakter článku Vanáčkově nepronikl k těmto souvislostem a nedovedl si položit otázku, do jaké míry se tyto předpoklady dají ověřit i v akci Langově a jeho druhů. Kladný výsledek by představoval veliký přínos pro tezi, že Vysočina ležela na průsečíku revolučních cest evropských na přelomu 18. a 19. století⁴. Ostatně otázka českého jakobínství je problém tak

složitý a významný nejen pro rodokmen českých revolučních tradic, ale i pro utváření české buržoasní společnosti vůbec, že každý jeho projev souvisí s ostatními pokusy o šíření jakobínství u nás. Proto si měl Vanáček všimnout i toho, do jaké míry je jakobínství moravských kněží totožné s ostatním jakobínstvím v našich zemích, jak se od něho odlišuje a jaké místo zaujímá v celkové struktuře a rozčlenění jakobínských ideálů pokrokové české společnosti⁵. To by ovšem vyžadovalo hlubšího srovnávacího studia na základě širšího pramenného okruhu, který by umožnil obecnější závěry než jaké vyplývají pouze z materiálu o vlastní akci Langově (ostatně i z něho bylo lze vytěžit mnohem víc než naznačuje skrovný obraz článku Vanáčkova, jehož podání bohatství fakt dost zúžilo). Teprve pak bude možno určit, na který stupeň v řetěze revolučních akcí, zapříčiněných v české společnosti příkladem Velké francouzské revoluce, náleží významné hnutí pokrokových kněží na Vysočině na prahu 19. století.

¹ O tomto klubu, organizovaném důchodním Antonínem Šrámkem, srv. čj. 1181/94, kart. č. 28, MG 1782—1849 - B 13, SAB.

² Jde zejména o agitaci solicítátora Antonína Ešche a barvíře Christiana Köhlera z Tostovy textilní továrny (č. 4831/1813 a č. 38/1813, MM 1781—1850, SAB).

³ Zosobňuje je především Martin Král ze Slavonic, autor revolučního protihabsburského letáku, oslavujícího povstání, a Selského otčenáše, sám svědek revolučních událostí ve Francii, kde byl až do r. 1795 (č. 415/1825, fasc. 1472, MM 1781—1850, SAB)

⁴ K tomu srv. studii R. Pražáka ve IV. sv. VSV.

⁵ Vděčnou a poměrně snadnou základnu k takovému rozboru poskytuje srovnání s česlavským jakobínem J. F. Opizem a jeho rozsáhlou pozůstalostí. Srv. J. Poliškenský. Korespondence moravského osvícence Maxe Lambergu s J. F. Opizem o francouzské revoluci. ČMM 71 (1953), č. 1—2; R. Herbstová. Korespondence moravského šlechtice J. N. Mittrovského s J. F. Opizem v l. 1796—1799, ibid. č. 3—4; K. Mejdřícká, Die Jakobiner in der tschechischen öffentlichen Meinung, sborník Maxmilien Robespierre, Berlin 1958, 423—39.

I. P f a f f

A. ŠIMKA, Nejstarší jihlavské noviny a časopisy, VVM 12, 1957, 82n.

Autor podává nástin pokusů o vydávání zejména českých novin a časopisů v Jihlavě. První snahy Matěje Knaysla v r. 1848 o vydávání týdeníků „Skřivánek“ ztroskotaly. Také vydávání dalších časopisů „Včelka“ s přílohou „Rozličnosti“ a „Rozmanitosti“, „Věstník okresního hospodářského spolku jihlavského“ a „Pokrok“ naráželo na velké obtíže. Teprve od 90. let měla Jihlava stále noviny „Jihlavské listy“

a vedle toho i další listy. Stručně se zmiňuje autor také o časopisech německých, od „Sonntagsblattu“, který začal vycházet hned v r. 1848, až po „Mährischer Grenzbote“, vydávaný až do r. 1945.

F H N

A. ŠIMKA, Vliv železnice na hospodářský vývoj Jihlavského kraje, VVM 13, 1958, 238n.

V článku, který je výňatkem z rozsáhlejší studie, sleduje autor převážně podle dat o počtu obyvatel proměny, jež přinesla oblasti dnešního Jihlavského kraje železnice. V městech, kde končily místní dráhy, přispívalo takové slepé zakončení k jejich vylidňování. Ještě více však byly postiženy obce, kterým se železnice vyhnula. Naproti tomu hlavní trati přispívaly k růstu měst, který je nejzřetelnější u železničního uzlu Havlíčkova Brodu. Vliv železnice na hospodářský rozvoj kraje byl vcelku velmi příznivý, ale mnohdy nestačil tam, kde chyběly další příznivé podmínky. Práce je podnětným úvodem ke zkoumání významu železnic pro vývoj kraje i ke studiu jeho hospodářských a sociálních dějin.

F H N

Manifestace za socialistickou republiku v Třebíči

Ohlas Velké říjnové socialistické revoluce vyvrcholil v českých zemích masovým hnutím českého proletariátu, které roku 1918 od stávek přešlo až k velkým revolučním manifestacím za samostatný stát. Teprve jimi donutilo revoluční odhodlání dělnické třídy, povzbuzené osvoboditelským příkladem ruského Října, i českou buržoasii k organizaci protirakouského převratu, jenž byl však už jen formálním převzetím moci a logickým důsledkem revolučního vystoupení dělnictva. Vrcholným projevem volání po socialistické republice byla známá manifestace za socialistickou republiku 14. října 1918, jejíž náplň se vymkla z rukou svým inspirátorům ze Socialistické rady a na mnoha místech přerostla v otevřené první prohlášení Československé republiky. V našem kraji došlo 14. října k proklamaci samostatné republiky na dělnických manifestacích na dvou místech, v Dačicích a v Třebíči.

Pro Třebíč a Dačice chyběl však dosud ke

14. říjnu 1918 úplně archivní materiál. Teprve v poslední době podařilo se Janu Janákovu nalézt ve spisech Krajského soudu v Jihlavě ve Státním archivu v Telči v materiálu kriminální provenience důležitý dokument, který po prvé konkrétně osvětluje vznik, průběh a charakter třebíčské manifestace za socialistickou republiku ze 14. října (Nový dokument k 14. říjnu 1918 v Třebíči, Vlastivědný věstník moravský XIII, 1958, č. 4, 245–248). Je to výslech dr. Alexandra Menčíka, který r. 1918 zastával funkci okresního komisaře v Třebíči a byl přímým účastníkem událostí ze 14. října.

14. října dopoledne byla ve všech třebíčských závodech zastavena práce a na náměstí se konal tábor lidu, jehož se zúčastnilo 10.000 lidí a na němž promluvila za sociální demokracii Františka Dočekalová, pozdější známá organizátorka marxistické levice a vůdčí duch rozšiřování Jiskry. Na táboru byla pak přečtena resoluce Socialistické rady, která vyhlásila samostatnou Československou republiku; dokument objevený Janákem mluví přímo o proklamaci republiky socialistické. 14. října odpoledne srocovaly se na třebíčském náměstí davy nespokojeného občanstva, mezi nimiž byli i ozbrojení desertéři z okolních lesů. Demonstranti zmařili několik pokusů četnictva o zatýkání desertérů a posléze četnictvo napadli. Večer se lid srotl před radnicí a žádal propuštění zatčených členů zelených kádrů, zatím co desertéři si počínali stále hrozivěji a používali i ručních granátů. Teprve přivolaná vojenská asistence z Brna večer nepokoje potlačila.

Je zásluhou pramenného nálezu Janákova i jeho článku, že první konkrétně rekonstruuje obraz jedné z nejčestnějších stránek v historii revolučního boje dělnické třídy na západní Moravě. I. P f a f f

15. březen 1939 na Jihlavsku

Krajský výbor Svazu protifašistických bojovníků v Jihlavě vydal k 20. výročí 15. března brožuru Aloise Šimky Od Mnichova k 15. březnu (str. 32), která na základě archivních dokumentů oživuje situaci na Jihlavsku v osud-

ných dnech okupace a přináší celou řadu nových poznatků. Improvisovaný postup práce, který dal přednost mechanické montáži dokumentů namnoze přetiskovaných a reprodukováných a prokládaných spojovacími texty před pracnější interpretací materiálu, ochudil brožuru o její vlastní účín a přesvědčivost historickou i politickou, zejména upustil-li autor zcela od srovnání s materiálem jiným, širším, které by mu umožnilo vyslovit pevnější obecné závěry. Ale i tak znamená jeho brožura významný přínos, protože se jí podařilo ukázat na události neznámé nebo zapadlé, které jsou zejména pro období přípravy 15. března za druhé republiky vysoce typické a mohou sloužit za měřítko jak nezlomného souvislého odporu českého lidu proti fašismu i po Mnichovu, tak systematického oslabování vnitřní odolnosti státu ze strany vládnoucí fašisující buržoasie. V tom směru se dá snad dokonce říci, že některé události, evokované Šimkovou brožurou, rozmnožují, obohacují nebo doplňují celkovou, ústřední vývojovou linii historie 15. března. To platí zvláště o činnosti nacistických organizací na Jihlavsku za druhé republiky, o srážce jihlavských nacistů s českým obyvatelstvem 30. ledna 1939 (prosovětská manifestace dělnice Dobrovolné), o nacistických protižidovských a protičeských demonstracích v Jihlavě 13. března, za nichž byl smrtelně zraněn židovský trafikant a které byly tvrdě potlačeny českým obyvatelstvem i spontánním zásahem čs. policie a zejména o nacistickém pokusu o povstání ve Stonařově 13. března, kde dokonce došlo po zdemolování četnické stanice a ztýrání českých četníků k ozbrojenému zásahu četnické pohotovosti z Jihlavy proti německým teroristům. To vše jsou události, které teprve Šimkova brožura vynesla z archivních dokumentů na veřejné světlo, i když jejich podání mohlo být mnohem výraznější a důsažnější; faktografický přínos zůstává však nesporný a zejména v dnešním boji proti nacistickému revanšismu, v němž se uplatňují i nacisté jihlavští, kteří dodnes vydávají ve Wiesbadenu pokračování smutně proslulého štvavého Mährischer Grenzbote jako orgán plánů na nové zotročení našeho lidu, i velmi cenný. I. P f a f f